

श्रीमद्भागवत रसिक कुटुंब

श्रीमद्भागवद्गीता द्वादशो अध्याय

नारायणं(न) नमस्कृत्य, नरं(ज) चैव नरोत्तमम्।

देवीं(म) सरस्वतीं(वँ) व्यासं(न), ततो जयमुदीरयेत्

अन्तर्यामी नारायण स्वरूप भगवान् श्रीकृष्ण, (उनके नित्य सखा) नरस्वरूप नरश्रेष्ठ अर्जुन, (उनकी लीला प्रकट करनेवाली) भगवती सरस्वती और (उन लीलाओं का संकलन करनेवाले) महर्षि वेदव्यास को नमस्कार करके जय के साधन वेद-पुराणों का पाठ करना चाहिये।

नामसंकीर्तनं(यँ) यस्य, सर्वपापप्रणाशनम्।

प्रणामो दुःखशमनस्, तं(न) नमामि हरिं(म) परम्

जिन भगवान के नामों का संकीर्तन सारे पापों को सर्वथा नष्ट कर देता है और जिन भगवान के चरणों में आत्मसमर्पण, उनके चरणों में प्रणति सर्वदा के लिए सब प्रकार के दुःखों को शांत कर देती है, उन्हीं परम -तत्त्वस्वरूप श्रीहरि को मैं नमस्कार करता हूँ।

श्रीमद्भागवद्गीतायां(न)

द्वादशोऽध्यायः

अर्जुन उवाच

एवं(म) सततयुक्ता ये, भक्तास्त्वां(म) पर्युपासते ।

ये चाप्यक्षरमव्यक्तं(न), तेषां(ङ) के योगवित्तमाः ॥ 1 ॥

अर्जुन म्हणाला ,जे अनन्यप्रेमी भक्तजन पूर्वी सांगितल्याप्रमाणे निरंतर आपल्या भजन ध्यानात मग्न राहून आपणा सगुणरूप परमेश्वराची आणि दुसरे जे केवळ अविनाशी सच्चिदानंद घन निराकार ब्रह्माचीच अति श्रेष्ठ भावाने उपासना करतात ,त्या दोन्ही प्रकारच्या भक्तांमध्ये अतिशय उत्तम योग वेत्ते कोण होत?

श्रीभगवानुवाच

मय्यावेश्य मनो ये मां(न्), नित्ययुक्ता उपासते ।

श्रद्धया परयोपेतास्- ते मे युक्ततमा मताः ॥ 2 ॥

श्रीभगवान् म्हणाले ,माझ्या ठिकाणी मन एकाग्र करून निरंतर माझ्या भजन ध्यानात रत झालेले जे भक्तजन अतिशय श्रेष्ठ श्रद्धेने युक्त होऊन मज सगुणरूप परमेश्वराला भजतात ,ते मला योग्यांमधील अतिउत्तम योगी वाटतात.

ये त्वक्षरमनिर्देश्य- मव्यक्तं(म्) पर्युपासते ।

सर्वत्रगमचिन्त्यं(ञ्) च, कूटस्थमचलं(न्) ध्रुवम् ॥ 3 ॥

सन्नियम्येन्द्रियग्रामं(म्), सर्वत्र समबुद्धयः ।

ते प्राप्नुवन्ति मामेव, सर्वभूतहिते रताः ॥ 4 ॥

परंतु जे पुरुष इंद्रिय समूहाला चांगल्या प्रकारे ताब्यात ठेवून मन बुद्धीच्या पलीकडे असणाऱ्या ,सर्वव्यापी , अवर्णनीयसर्व आणि नेहमी एकरूप असणाऱ्या नित्य , अचल निराकार ,अविनाशी सच्चिदानंद घन ब्रह्माची निरंतर ऐक्य भावनेने ध्यान करीत उपासना करतात .ते सर्व प्राणीमात्रांच्या कल्याणात तत्पर आणि सर्वांच्या ठिकाणी समान भाव ठेवणारे योगी मलाच येऊन मिळतात.

क्लेशोऽधिकतरस्तेषा- मव्यक्तासक्तचेतसाम् ।

अव्यक्ता हि गतिर्दुःखं(न्), देहवद्भिरवाप्यते ॥ 5 ॥

सच्चिदानंद घन निराकार ब्रह्मात चित्त गुंतलेल्या त्या पुरुषांच्या साधनांत कष्ट जास्त आहेत .कारण देहाचा अभिमान असणाऱ्यांकडून अव्यक्त ब्रह्माची प्राप्ती कष्टानेच होत असते.

ये तु सर्वाणि कर्माणि, मयि सन्नयस्य मत्पराः ।

अनन्येनैव योगेन, मां(न्) ध्यायन्त उपासते ॥ 6 ॥

परंतु जे मत्परायण भक्तजन सर्व करमे माझ्या ठिकाणी अर्पण करून मज सगुणरूप परमेश्वराचीच अनन्य भक्ती योगाने निरंतर चिंतन करीत उपासना करतात.

तेषामहं(म्) समुद्धर्ता, मृत्युसं(म्)सारसागरात् ।

भवामि नचिरात्पार्थ, मय्यावेशितचेतसाम् ॥ 7 ॥

हे अर्जुना !त्या माझ्यात चित्त गुंतवलेल्या प्रेमी भक्तांचा मी तत्काळ मृत्यू रूप संसार सागरातून उद्धार करणारा होतो.

मय्येव मन आधत्स्व, मयि बुद्धिं(न्) निवेशय ।

निवसिष्यसि मय्येव, अत ऊर्ध्वं(न्) न सं(म्)शयः ॥ 8 ॥

माझ्यातच मन ठेव .माझ्या ठिकाणीच बुद्धी स्थापन कर .म्हणजे मग तू माझ्यातच राहशील ,यात मुळीच संशय नाही.

अथ चित्तं(म्) समाधातुं(न्), न शक्नोषि मयि स्थिरम् ।

अभ्यासयोगेन ततो, मामिच्छाप्तुं(न्) धनञ्जय ॥ 9 ॥

जर तू माझ्यात मन निश्चल ठेवायला समर्थ नसशील ,तर हे अर्जुना !अभ्यास रूप योगाने मला प्राप्त होण्याची इच्छा कर.

अभ्यासेऽप्यसमर्थोऽसि, मत्कर्मपरमो भव ।

मदर्थमपि कर्माणि, कुर्वन्सिद्धिमवाप्स्यसि ॥ 10 ॥

जर तू वर सांगितलेल्या अभ्यासालाही असमर्थ असशील ,तर केवळ माझ्याकरता कर्म करायला परायण हो. अशा रीतीने माझ्यासाठी कर्म केल्यानेही "माझी प्राप्ती होणे " सिद्धी तू मिळवशील.

अथैतदप्यशक्तोऽसि, कर्तुं(म्) मद्योगमाश्रितः ।

सर्वकर्मफलत्यागं(न्), ततः(ख) कुरु यतात्मवान् ॥ 11 ॥

जर माझी प्राप्ती रूप योगाचा आश्रय करून वर सांगितलेले साधन करायलाही तू असमर्थ असशील, तर मन, बुद्धी इत्यादींवर विजय मिळवणारा होऊन सर्व कर्मांच्या फळांचा त्याग कर.

श्रेयो हि ज्ञानमभ्यासाज्- ज्ञानाद्ध्यानं(वँ) विशिष्यते ।

ध्यानात्कर्मफलत्यागस्- त्यागाच्छान्तिरनन्तरम् ॥ 12 ॥

मर्म न जाणता केलेल्या अभ्यासापेक्षा ज्ञान श्रेष्ठ होय .ज्ञानापेक्षा मज परमेश्वराच्या स्वरूपाचे ध्यान श्रेष्ठ आहे आणि ध्यानापेक्षाही सर्व कर्मांच्या फळांचा त्याग श्रेष्ठ आहे .कारण त्यागाने ताबडतोब च परमशांती मिळते.

अद्वेष्टा सर्वभूतानां(म्), मैत्रः(ख) करुण एव च ।

निर्ममो निरहङ्कारः(स्), समदुःखसुखः(ह) क्षमी ॥ 13 ॥

सन्तुष्टः(स्) सततं(यँ) योगी, यतात्मा दृढनिश्चयः ।

मय्यर्पितमनोबुद्धिर्- यो मद्भक्तः(स्) स मे प्रियः ॥ 14 ॥

जो कोणत्याही प्राण्यांचा द्वेष न करणारा ,स्वार्थ रहित ,सर्वांवर प्रेम करणारा व अकारण दया करणारा, माझे पणा व मीपणा नसलेला ,सुखात व दुःखात समभाव असलेला आणि क्षमा वाण म्हणजे अपराध करणाऱ्यालाही अभय देणारा असतो ,तसेच जो योगी नेहमी संतुष्ट असतो ,ज्याने शरीर ,मन व इंद्रिये ताब्यात ठेवलेली असतात, ज्याची माझ्यावर दृढ श्रद्धा असते ,तो मन व बुद्धी मलाच अर्पण केलेला माझा भक्त मला प्रिय आहे.

यस्मान्नोद्विजते लोको, लोकान्नोद्विजते च यः ।

हर्षामर्षभयोद्वेगैर्- मुक्तो यः(स्) स च मे प्रियः ॥ 15 ॥

ज्याच्यापासून कोणत्याही प्राण्याला त्रास होत नाही तसेच ज्याला कोणत्याही प्राण्याचा उबग येत नाही ,जो हर्ष, मत्सर, भीती आणि उद्वेग इत्यादींपासून अलिप्त असतो तो भक्त मला प्रिय आहे.

अनपेक्षः(श) शुचिर्दक्ष, उदासीनो गतव्यथः।

सर्वारम्भपरित्यागी, यो मन्द्वक्तः(स) स मे प्रियः ॥ 16 ॥

ज्याला कशाची अपेक्षा नाही ,जो अंतर्बाह्य शुद्ध ,चतुर ,तटस्थ आणि दुःखमुक्त आहे ,असा कर्तृत्वाचा अभिमान न बाळगणारा माझा भक्त मला प्रिय आहे.

यो न हृष्यति न द्वेष्टि, न शोचति न काङ्क्षति।

शुभाशुभपरित्यागी, भक्तिमान्यः(स) स मे प्रियः ॥ 17 ॥

जो कधी हर्ष युक्त होत नाही ,द्वेष करीत नाही ,शोक करीत नाही ,इच्छा करीत नाही 'तसेच जो शुभ आणि अशुभसर्व कर्माचा त्याग करणार आहे तो भक्तीयुक्त पुरुष मला प्रिय आहे.

समः(श) शत्रौ च मित्रे च, तथा मानापमानयोः।

शीतोष्णसुखदुःखेषु, समः(स) सङ्गविवर्जितः ॥ 18 ॥

जो शत्रु मित्र आणि मान अपमान यांविषयी समभाव बाळगतो तसेच थंडी - ऊन ,सुखदुःख इत्यादी द्वंद्वांत ज्याची वृत्ती सारखीच राहते,ज्याला असती नसते.

तुल्यनिन्दास्तुतिर्मौनी, सन्तुष्टो येन केनचित्।

अनिकेतः(स) स्थिरमतिर्- भक्तिमान्मे प्रियो नरः ॥ 19 ॥

ज्याला निन्दास्तुती सारखीच वाटते ,जो इश स्वरूपाचे मन न करणारा असतो ,जो काही मिळेल त्यानेच शरीर निर्वाह होण्या ने नेहमी समाधानी असतो .निवासस्थानाविषयी ज्याला ममता किंवा असती नसते ,तो स्थिर बुद्धी असणारा भक्तिमान पुरुष मला प्रिय असतो.

ये तु धर्म्यामृतमिदं(यँ), यथोक्तं(म्) पर्युपासते।

श्रद्धधाना मत्परमा, भक्तास्तेऽतीव मे प्रियाः ॥ 20 ॥

परंतु जे श्रद्धाळू पुरुष मत्परायणहोऊन या वर सांगितलेल्या धर्ममय अमृताचे निष्काम प्रेमभावनेने सेवन करतात, ते भक्त मला अतिशय प्रिय आहेत.

इति श्रीमहाभारते भीष्मपर्वणि श्रीमद्भगवद्गीतापर्वणि श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु
ब्रह्मविद्यायां(यँ) योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसं(वँ)वादे भक्तियोगो द्वादशोऽध्यायः ॥

ॐ पूर्णमदः(फ्) पूर्णमिदं(म्)पूर्णात्पूर्णमुदच्यते

पूर्णस्य पूर्णमादाय पूर्णमेवावशिष्यते ॥

ॐ शांतिः(श) शांतिः(श) शांतिः ॥

वह सच्चिदानंदघन परब्रह्म सभी प्रकार से सदा सर्वदा परिपूर्ण है। यह जगत भी उस परमात्मा से पूर्ण ही है, क्योंकि यह पूर्ण उस पूर्ण पुरुषोत्तम से ही उत्पन्न हुआ है। इस प्रकार परब्रह्म की पूर्णता से जगत पूर्ण होने पर भी वह परब्रह्म परिपूर्ण है। उस पूर्ण में से पूर्ण को निकाल देने पर भी वह पूर्ण ही शेष रहता है।